

УДК 377.3.011.3:631

Барбінов В. В.

ОРГАНІЗАЦІЯ ФАХОВОГО НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розглянуто погляди науковців на визначення феномену фахового навчального середовища, визначено функції фахового навчального середовища. Встановлено, що для реалізації системи цілей і завдань професійної підготовки майбутніх робітників аграрної галузі необхідно відповідним чином організувати зміст теоретичної підготовки на уроках спеціальних дисциплін. Фахове навчальне середовище закладу професійно-технічної освіти є важливим багатокomпонентним ресурсом розвитку професійної готовності майбутнього кваліфікованого робітника, як особистості і професіонала, умовою його самоактуалізації та самореалізації шляхом занурення в умови, максимально наближені до реальної діяльності робітників аграрної галузі, у процесі якої й формується готовність до професійної діяльності.

Ключові слова: фахове навчальне середовище, готовність до професійної діяльності, урок теоретичного навчання, спеціальні дисципліни, професійно-технічний навчальний заклад.

Інтеграція України у світовий освітній простір та суспільно-економічні перетворювальні процеси в аграрному секторі висувають нові вимоги щодо вдосконалення професійної підготовки сучасних фахівців робітничих професій. У зв'язку із цим актуалізується доцільність орієнтації професійно-технічної освіти на підготовку висококваліфікованого конкурентоспроможного робітника із глибоким розумінням своїх обов'язків та морально й етично відповідальної особистості, здатної вирішувати різноманітні професійні проблеми на високому професійному рівні.

Ефективність вирішення проблеми формування готовності до професійної діяльності майбутніх робітників аграрної галузі значною мірою залежить від змістовної підготовки учнів у професійно-технічних навчальних закладах. У контексті вирішення цієї проблеми особливого значення набувають спеціальні дисципліни як засіб формування готовності до професійної діяльності.

Досліджуючи вимоги ринку праці щодо професійної підготовки конкурентоспроможних кваліфікованих робітників аграрної галузі, зазначимо, що роботодавець зацікавлений в якійсь підготовці, яку можливо забезпечити лише за умови високого кваліфікаційного рівня, а тому навчальне середовище професійно-технічного навчального закладу має бути орієнтоване на вирішення означеної проблеми.

Мета статті – визначити особливості організації фахового навчального середовища у процесі вивчення спеціальних дисциплін у професійно-технічних навчальних закладах.

Розвиток професійної освіти, поліпшення якості підготовки робітничих

кадрів, удосконалення управління закладами професійно-технічної освіти з урахуванням тенденцій розвитку ринку праці досліджували Г. Єльникова, Р. Гуревич, Н. Ничкало, В. Радкевич, В. Свистун та ін. Проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців в аграрних навчальних закладах досліджували І. Бендера, М. Бондар, І. Блозва, А. Бугерко, І. Буцик, О. Дьомін, І. Колосок, П. Лузан та ін.

Однак нині в Україні відсутні наукові дослідження проблеми створення фахового навчального середовища у професійно-технічних навчальних закладах. Водночас, аналіз педагогічної практики професійної підготовки робітників у сфері сільського господарства у професійно-технічних навчальних закладах показує наявність суттєвих недоліків, які мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. В нинішній ситуації, коли прискорюються темпи технічного прогресу і відбувається швидке старіння знань, дуже важко передбачити конкретні умови професійної праці або конкретні вимоги до фахівця. Це пояснює той факт, що здобута кваліфікація з часом девальвується, а тому знову постає потреба у перенавчанні чи удосконаленні знань та умінь.

Останнім часом у науковій літературі досить часто використовуються поняття “освітнє середовище”, “навчальний простір”, “освітній простір”, “педагогічне середовище” та ін.

На думку Л. Пікулевої, “фахове навчальне середовище є цілісністю, що розвивається, володіє спрямованістю, динамічністю, воно покликане виконувати інтегруючу, розвиваючу, ціннісно-утворюючу, інтерактивну функції” [2]. Функціонування зазначеного середовища як сукупності всіх компонентів процесу підготовки фахівця здійснюється в рамках певного профілю навчання. Відповідно до цього ми працюватимемо з таким поняттям, як “фахове навчальне середовище”, суть якого полягає в створенні умов, максимально наближених до реальної діяльності робітників аграрної галузі, у процесі якої й формується готовність до професійної діяльності. Умови, в яких здійснюється підготовка майбутнього робітника протягом усього навчання визначають формування його світогляду, мотивацію до професійної діяльності та саморозвитку.

На думку Я. Собко, створення розвивальних можливостей фахового навчального середовища є пріоритетним управлінсько-педагогічним завданням, вирішення якого передбачає функціональне і просторове об'єднання суб'єктів освіти, між якими встановлюються різнопланові тісні групові контакти задля реалізації освітньої, розвивальної та соціокультурної функцій у сприянні становленню особистості [3].

У контексті навчально-виховного процесу, що відбувається у ПТНЗ, формування середовища, спрямованого на формування готовності до професійної діяльності виступає як: суб'єктивний досвід прийняття дійсності, трансформація попереднього досвіду, взаємодія з суб'єктами навчально-виховного процесу з метою ефективної його організації. Таке середовище має бути спрямоване на внутрішні механізми самоорганізації

майбутніх фахівців.

Головною відмінністю фахового навчального середовища у професійно-технічному навчальному закладі, є його професійна спрямованість, підпорядкованість засвоєнню способів і досвіду професійного вирішення тих практичних завдань, з якими можна зіткнутися у майбутньому, оволодіння професійним мисленням і творчістю. У процесі навчально-професійної діяльності учня та через неї досягаються основні цілі підготовки фахівців, формується його професійна компетентність.

При організації фахового навчального середовища у процесі вивчення спеціальних дисциплін у професійно-технічних навчальних закладах необхідно дотримуватися таких принципів:

– цілеспрямованості – послідовної реалізації вимог законодавчих актів України за всіма компонентами нормативного й навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня;

– прогностичності формування змісту освіти, що забезпечує здатність особи вирішувати задачі діяльності, які можуть виникнути в майбутньому та передбачення можливості засвоєння змісту навчання особою з точки зору її соціально-генетичних здібностей;

– технологічності – забезпечення неперервності й послідовності реалізації етапів розроблення нормативної та навчально-методичної документації, за якою результати робіт на попередньому етапі і вхідними даними для роботи на наступному;

– діагностичності – забезпечення можливості оцінювання досягнення та ефективності, сформульованих в освітньо-кваліфікаційній характеристиці і реалізованих на основі освітньо-професійної програми, цілей освіти та професійної підготовки.

– взаємодія пізнавальної, практичної та самостійної діяльності майбутніх спеціалістів;

– поетапна реалізація фундаментальних професійних проблем у більш конкретних прикладах професійної діяльності.

Середовище, спрямоване на формування готовності до професійної діяльності, має забезпечувати такі функції:

• **Освітня.** Реалізація освітньої функції дає змогу, на нашу думку, забезпечити навчання і виховання, яке адекватне, з одного боку, потребам особистості, а з другого – потребам соціокультурного середовища.

• **Розвивальна.** Розвивальна функція фахового навчального середовища полягає у координації зусиль усіх учасників освітнього процесу задля розвитку особистості кожного учня з урахуванням всіх чинників, які можуть вплинути на процес розвитку (ціннісні орієнтації самого учня та його сім'ї; звичаї, традиції; кількість та якість груп, з якими кожному суб'єкту доводиться контактувати; правила, норми та статусна структура групи, у якій перебуває суб'єкт, його місце та роль у цій структурі; матеріальні (приміщення, обладнання, книги тощо), біологічні та гігієнічні (мікроклімат, чистота повітря тощо) умови діяльності).

• **Соціокультурна** функція навчального середовища проявляється у формуванні ментальності, ціннісних орієнтацій, моральних принципів соціокультурного оточення, у збереженні духовної спадщини поколінь, причому вплив соціокультурних умов на діяльність сільської школи у цьому аспекті є надзвичайно суттєвим.

Однією з важливих характеристик фахового навчального середовища професійно-технічного навчального закладу можна назвати поєднання теоретичної та професійно-практичної підготовки. Професійно-теоретична підготовка передбачає вивчення спеціальних предметів, що є основним джерелом навчальної інформації для оволодіння певною професією.

Підготовка майбутніх робітників аграрної галузі складається з 4 блоків дисциплін: гуманітарного, природничо-наукового, технічного і професійного циклів. Формування готовності до професійної діяльності учнів у фаховому навчальному середовищі реалізується через поєднання таких компонентів навчання: пізнавальних, які створюють систему технологічних, технічних, економічних і правових знань, визначають внутрішню культуру учнів, формують її готовність до професійної діяльності; теоретичних, які створюють підґрунтя доцільних і водночас соціально відповідальних рішень, дослідницьких навичок, практичних умінь (до яких належить світогляд і вміння комплексно мислити).

Майбутній кваліфікований робітник має поєднувати у собі функції науковця, конструктора, повинен бачити професійну проблему наскрізно і вміти комплексно її вирішувати. Тому суттєвим чинником організації фахового навчального середовища є забезпечення міжпредметних зв'язків між дисциплінами професійної підготовки. Для побудови чіткої вивіреної системи інтеграції знань між дисциплінами різних циклів необхідне виокремлення структури зв'язків між основними поняттями та законами, які будуть вивчатись учнями [1].

Основні міжпредметні зв'язки між цими навчальними дисциплінами мають бути спрямовані на: встановлення поняттєво-термінологічних міжпредметних зв'язків, які складають основу технологічних процесів майбутніх робітників аграрної галузі; розвиток професійних знань, навичок, умінь як основи і самого процесу професійного мислення і його результатів; використання міжпредметного матеріалу для продукування мисленнєвих процесів, що складають основу професійної діяльності майбутніх робітників аграрної галузі.

Серед специфічних характеристик освітнього середовища професійно-технічного навчального закладу важливе значення має зміст навчання – система знань, умінь і навичок, що їх здобувають учні. Слід зазначити, що зміст професійної освіти визначається вимогами соціального й науково-технічного прогресу на основі професійно-кваліфікаційної характеристики й змісту підготовки робітників.

Зміст професійної освіти конкретизують стандарти, навчальні плани і програми трьох циклів навчальних предметів (загальноосвітні, загальнотехнічні й спеціальні). У свою чергу, наявність для конкретної

професії певної групи спеціальних дисциплін обумовлює різний рівень їх змісту для підготовки фахівців різних робітничих груп. З другого боку, є декілька загальнотехнічних предметів, що забезпечують спільність знань, умінь і навичок, необхідних для учнів, які освоюють різні професії. Очевидною є також специфічність виробничого навчання для кожної професії й, разом з тим, певна його спільність за характером навчального матеріалу, змістом комплексних робіт. Окрім того, уміння й навички, що формуються під час виробничого навчання, є навчальними й професійними з перевагою останніх, які становлять основний зміст діяльності робітника певної професії й кваліфікації [1].

Організація фахового навчального середовища за допомогою професійної орієнтації змісту та цілей навчання, активізації методів навчання дає змогу наблизити умови навчальних задач до реальних виробничих ситуацій, пов'язати абстрактні знання з професійними. Зміст навчання має враховувати цілі, завдання, принципи та специфіку майбутньої професійної діяльності учнів, сприяти розвитку їх професійних компетентностей. При цьому зміст навчального матеріалу та методика його вивчення учнями має стимулювати формування нових способів і форм професійної діяльності та вдосконалення вже сформованих навичок і вмінь.

Щоб реалізувати систему цілей і завдань професійної підготовки у фаховому навчальному середовищі необхідно відповідним чином організувати зміст підготовки. Формування готовності до професійної діяльності неможливе в рамках однієї навчальної дисципліни. Основою формування готовності до професійної діяльності є комплексний підхід, який реалізує професійну спрямованість, системність, використання міжпредметних зв'язків навчального матеріалу. Важливе значення має спосіб побудови структури навчального матеріалу – він має бути спрямований на розвиток логіки, вміння здійснювати аналіз, моделювання, аналогії, абстрагування. Для цього необхідно узгодити структуру і зміст навчальних дисциплін з метою формування, насамперед, повноцінної особистості майбутнього спеціаліста як суб'єкта професійної діяльності, його культури, професійної компетентності та професійного мислення. Навчальний матеріал доцільно структурувати таким чином, щоб була чітко визначена ієрархія основних понять, яка організовує зміст всіх форм навчання (лекцій, семінарських занять, практик, уроків виробничого навчання та ін.).

Висновки. Фахове навчальне середовище закладу професійно-технічної освіти є важливим багатокomпонентним ресурсом розвитку професійної готовності майбутнього кваліфікованого робітника, як особистості і професіонала, умовою його самоактуалізації та самореалізації шляхом занурення в умови, максимально наближені до реальної діяльності робітників аграрної галузі, у процесі якої й формується готовність до професійної діяльності. Подальшого розгляду потребує комплексне дослідження підходів до організації фахового навчального середовища у професійно-технічних навчальних закладах.

Використана література:

1. *Паржницький О. В.* Характеристика фахово-орієнтованого освітнього середовища професійно-технічного навчального закладу / О. В. Паржницький // Сучасний соціокультурний простір. – 2015. – № 16. – С. 25-32.
2. *Пикулева Л. К.* Профессионально ориентированная среда как средство повышения эффективности непрерывного педагогического образования в комплексе “педвуз – педколледж”: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Пикулева Людмила Константиновна. – Екатеринбург, 2004. – 203 с.
3. *Собко Я. М.* Теоретичні та методичні основи інтегративних курсів у професійно-технічній освіті: монографія / Я. М. Собко; за ред. С. У. Гончаренка. – Львів: Сполом, 2007. – 332 с.

References:

1. *Parzhnytskyi O. V.* Kharakterystyka fakhovo-orientovanoho osvitnoho seredovyshcha profesiino-tekhnichnoho navchalnoho zakladu / O. V. Parzhnytskyi // Suchasnyi sotsiokulturnyi prostir. – 2015. – № 16. – S. 25-32.
2. *Pikuleva L. K.* Professionalno orientirovannaya sreda kak sredstvo povysheniya effektivnosti nepreryvnogo pedagogicheskogo obrazovaniya v komplekse “pedvuz – pedkolledzh”: dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.08 / Pikuleva Lyudmila Konstantinovna. – Yekaterinburg, 2004. – 203 s.
3. *Sobko Ya. M.* Teoretychni ta metodychni osnovy intehratyvnykh kursiv u profesiino-tekhnichnii osviti: monohrafiia / Ya. M. Sobko; za red. S. U. Honcharenka. – Lviv: Spolom, 2007. – 332 s.

БАРБИНОВ В. В. Организация профессиональной учебной среды в процессе изучения специальных дисциплин в профессионально-технических учебных заведениях.

В статье рассмотрены взгляды ученых на определение феномена профессиональной учебной среды, определены функции профессиональной учебной среды. Установлено, что для реализации системы целей и задач профессиональной подготовки будущих рабочих аграрной отрасли необходимо соответствующим образом организовать содержание теоретической подготовки на уроках специальных дисциплин. Профессиональная учебная среда заведения профессионально-технического образования является важным многокомпонентным ресурсом развития профессиональной готовности будущего квалифицированного рабочего, как личности и профессионала, условием его самоактуализации и самореализации путем погружения в условия, максимально приближенные к реальной деятельности рабочих аграрной отрасли, в процессе которой и формируется готовность к профессиональной деятельности.

Ключевые слова: профессиональная учебная среда, готовность к профессиональной деятельности, урок теоретического обучения, специальные дисциплины, профессионально-техническое учебное заведение.

BARBINOV V. V. Organization of professional educational environment in the process of study of the special disciplines in professionally technical educational establishments.

The article deals with the views of the scientists on the definition of the phenomenon of the professional learning environment, the functions of the professional educational environment are determined. It is established that for the realization of the system of goals and tasks of vocational training of future workers of the agrarian sector it is necessary to organize the content of theoretical training in the specialist disciplines in an appropriate manner. A professional educational environment of establishment of професійно-технічної education is the important multicomponent resource of development of professional readiness of future skilled worker, as personality and professional, by the condition of his actualization and self-realization by immersion in terms, maximally close to the real activity of workers of agrarian industry in the process of which readiness is formed to professional activity.

Keywords: professional learning environment, readiness for professional activity, theoretical teaching lesson, special disciplines, vocational and technical educational institution.